

Apostolisk biskop eller kunglig Superintendent?

Sjutton biskopsvigningar under reformationstiden sammanställda efter Sven Kjöllnerström: Kräkla och mitra. 1965.

—§§—

1. Rom 1524

Petrus Magni vigs av påven.

Den "svenska" kyrkans siste biskopp med full biskopsvärdighet; kanoniskt vald, av påven konfirmerad och rättmätigt vigd. Ytterligare två svenskar, ~~xxxxxxx~~ ~~xxxxxx~~, påvliga nuntien Johannes Magnus och hans broder Olaus Magnus vigdes ~~håll~~ till ärkebiskopar av påven. Dessa återvände dock aldrig till Sverige.

2. Strängnäs 1528

Magnus Haraldsson vigs av Petrus Magni

Erik Svensson

Magnus Sommar

Samtliga biskopar vigdes under protest då de ej tilläts söka påvens confarmatio. Västeråsriksdagen 1527 hade förbjudit påvlig confirmatio. Dessutom krävde Gustav Vasa full beslutsamt i fråga om biskopsval. För att lugna allmogen tillät han - om än motvilligt - att vigningen skedde efter det medeltida pontifikalet. Härigenom kunde han också låta sig krönas av vigda biskopar.

3. Strängnäs 1531

Sven Jacobi vigs av Petrus Magni

Johannes Boetij (Magnus Sommar)*

Gustav Vasa ålade de valda biskoparna att låta viga sig inför drottning Katarinas kröning. Samtliga biskopar protesterade dock och betygade sin lydnad till den romerska kyrkan, Petrus Magni och Magnus Sommar förklarade att de av fruktan förrättade vigningarna ("consecrationis munus non audemus...denegare.") Vigningen skedde dock efter katolsk ritus.

4. Stockholm 1531

Laurentius Petri vigs av Petrus Magni (?)

Intet känt om själva vigningsakten. Johannes Magnus, som kategoriskt vägrat inlåta sig i schismatiska vigningsakter, säger att Laurentius Petri uppsattes på ärkebiskopsstolen "nullo jure, nullo ordine, nulla consecratione autoritate." Biskopp Brask, som flydde landet 1527, talar om "alium intrusum in Archiepiscopalem sedem per regnem ac scismaticos consecratum". Mycket tyder på att det var frågan om en s.k. intronisationsakt och ej en vigning.

5. Linköping 1532 Johannes Magni vigs av Laurentius Petri

Sveriges första biskopsvigning förrättad av en evangelisk biskop. Då stiftets biskop, Hans Brask, ännu levde var detta en klart schismatisk vigning, vilket även Johannes Magnus anmärker ("scismatico more").

6. Uppsala 1536 Henricus Johannis vigs av Laurentius Petri
 Botvid Sunesson (Johannes Magni)

Laurentius Petris sista biskopsvigning. I både Tyskland och Danmark avskaffas biskopsämbetet. Utvecklingen går i samma riktning i Sverige.

7. Strängnäs 1554 Paul Juusten vigs av Botvid Sunesson
 Mikael Agricola

Efter Georg Normans omorganisering av kyrkan, som påbörjades 1539, ersattes biskoparna av s.k. seniorer som tillsattes av superintendenten. Dessa seniorer hade "kunglig fullmakt över allt vårt klereki...till att ordi-nera präster, giva gäld och ifråntaga". De erhöll ingen form av vigning, utan kunde enbart med kungens fullmakt viga präster. 1544 ersattes seniorerna med ordinarier eller superintendenter. Några biskopar tillsattes ej förrän 1575, med undantag från vigningen 1554 som var en eftergift för det mera konservativa Finland; Juusten och Agricola skulle till Åbo resp. Viborg stift. Vigningen skedde "efter Luthers sed", dvs utan smörjelse.

8. Uppsala 1575 Laurentius Petri Gothus vigs av Jacobus Johannis
 Martinus Olai Gestricus (Nicolaus O:i Helsingus)
 Erasmus Nicolai (Nicolai Canuti)
 (Paul Juusten)

Johan III påbörjar omedelbart efter sin kröning arbetet med att försöka återinföra biskopsvigningen mfl katolska ceremonier. Mot reformatörernas enhälligt förfäktade lärosuccession satte Johan III i enlighet med Kyrkans lära vignings-successionen. Endast de som "ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinate et missi sunt" var verkliga präster. Frågan om den rätta vigningen och om den apostoliska successionen sammankopplades sålunda redan från början med frågan om sakramentens validitet. Frågan berörde alla och lämnade aldrig Johan III någon ro. Han avsåg att med tiden få fram en giltig successionsbärare men började med att införa själva ritualen. Ordinator var Jacobus Johannis. Juusten utdelade smörjelsen. Även handpåläggning skedde. Juusten var den ende av biskoparna som kan tänkas ha "vigts", men han assisterade bara under vigningen.

9. Västerås 1577 Andreas Laurentii Björnram vigs av Laurentius P. Gothus

Inga uppgifter om vigningen.

10. Linköping 1582 Petrus Caroli Inga uppgifter
11. Uppsala 1583 Petrus Benedicti vigs av Andreas L. Björnram
Nicolaus Stefanus (samtliga biskopar närvarande)
Ericus Erics
Kristian Agricola

Johan III hade nu lyckats återinföra senmedeltida ritus genom att få biskoparna att förbinda sig att följa den Röda Boken. Frågan om prästerskapets giltighet hade dock inte kunnat lösas, trots påven Gregorius XIII:s beredvilighet att sända riket en riktig biskop. Johan fruktade att motreaktioner skulle kosta honom kronan. Efter samtal med Possevino om påvens primat, om prästämbetet och sakramenten övergick Johan III den 16 maj 1578 till katolicismen i hemlighet.

12. Västerås 1589 Olaus Stephani Bellinus vigs av Andreas L. Björnram
(Petrus Benedicti)

Denne biskop "vigdes och smordes".

13. Strängnäs 1593 Petrus Jonae vigs av Olaus Stephani Bellinus

I kampen mot Johan III hade hertig Karl tagit upp traditionerna från Gustav Vasas tid. Han accepterade biskopsämbetet, biskopsvigningen i de "medeltida" stiftet. Men de nya stift, som uppstod efter delningar, leddes av inspektorer, sedermera superintendenten. Dessa vigdes ej, men kunde åläggas att förrätta prästvigning. Följden blev att Sverige fram till 1772 fick två slags stiftschefer; biskopar och superintendenten. Biskop blev man genom val, konfirmation (av kungen), och vinning. Ordinarier, inspektor och superinspektor blev man genom kunglig utnämning. Båda förrättade prästvigningar.

14. Uppsala 1594 Abraham Andreae Angermannus vigs av Petrus Benedicti
(Petrus Jonae)
(Olaus Stephani)
(Ericus Erics)

Vid Uppsala möte 1593 gjordes rent hus med Johan III:s mässordning. Biskopsvigningar skedde nu "utan smörjelse, biskopshatt, krycka och annat påvens larver efter det sätt uti vårsvenska kyrkoordning författat är." (Samma vittne tillägger lakoniskt: "Därvid gladdes alla gudfruktiga av hjärtat, men alla papister sörjde av hjärtat".) I Sverige hade man enligt katolikerna inte haft något prästämbete eller några biskopar på 60 år.

15. Söderköping 1595 Petrus Kenicius vigs av Abraham Andreae Angermannus
- Petrus Jonae (samtliga biskopar närvarande)

16. Uppsala 1601 Olaus Martini Inga uppgifter

Hertig Karl beordrade prästerskapet att "insätta" Olaus

Martini till ärkebiskop "efter det sätt som därtill
plägar brukligt vara".

17. Uppsala 1608

Laurentius Paulinus Gothus

Inga uppgifter

Jonas Kylander

—§§—

Dessa 17 vigningar belyser på ett slående sätt den vacklande hållning i ämbetsfrågan som fortgått intill våra dagar. inom den svenska kyrkan. Laurentius Petri, skolad i Wittemberg av själve reformatorn, hävdade under hela sin tid som ärkebiskop att prästvigningen var tillräcklig för utövandet av biskopsämbetet, som av ordningsskäl var "ganska nyttigt" och "utan tvivel av Gud och den helga Anda utgången." Ingen skulle bli biskop annat än "han genom ordentlig kallelse därtill kommen är." Detta skedde genom att elektorerna valde den som "tycktes inför Gud vara till sådana ämbete bekvämligast." Allt tal om en genom vigning förvärvad speciell förmåga (potestas) liksom vigningssuccession, smörjelse, character indehæbilis förkastade han.

Johan III:s försök till motreformation gick inte spår- löst förbi. Trots Georg Normans avskaffande av biskopstiteln och Karl IX:s införande av biskopslösa stift har vigningsritualet ej helt försvunnit. Brottet med ortodoxin och Rom är dock ett faktum alltsedan Västeråsriksdagen 1527. I Svenska kyrkans bekännelseskraft förkunnas att

"kyrkan har rätten att välja och viga sina tjä-
mare. Därför då biskoparna antingen omfatta falsk
lära eller vägra meddela vigningen äro försam-
lingarna nödgade på grund av gudomlig rätt att
genom sin i tjänst varande präster viga och för-
ordna
ordna åt sig nya."

(Schmalkaldiska artiklarna)

Efter Kyrkolagen 1686, som förelade en enkel biskops-
vigning, som inte behövde vara förenad med mässa och Nattvard, in-
fördes flera symbolhandlingar. Bakom dessa stod främst monarkernas
krav på en högtidlig representation. Således infördes mitran av
Gustaf III, kräklän och ett guldkors av Gustav IV Adolf etc.
I 1811 års Kyrkohandbok heter det att biskopen är "kallad till
biskopsämbetet uti NN lovliga stift"... "att uti samma ämbete installas:"
Denna biskopsinstallation av luthersk typ uppträder, med ett undantag
mellan 1854 - 68 då man talar om invigning, tills ärkebiskop Erling
Eidem i 1938 års kyrkohandboksförslag åter använder uttrycket "biskops-
vigning". Att det tidigare "bara" vara frågan om en installation
visar exemplet Sam Stadener. Han utsågs till biskop i Strängnäs
1927, men lämnade 1930 sitt ämbete för att ingå i den ekmanska minis-
tären, vilket dock inte hindrade honom att ånyo beträda biskopsämbetet
1932 såsom biskop i Växjö.

Vad är en giltig vigning?

Biskop eller präst i det Nya Förbundet är bara den som är vigd av en rättmätigt vigd biskop genom handpåläggning (materia) och de motsvarande sakramentala böneorden (forma), uttalade i rätt avsikt (intentio). Fattas något av dessa tre moment är vigningen ogiltig. Den rätta avsikten fattas hos den som genom vigningen inte vill meddela konsekractions- och absolutionsfullmakten, dvs. de bägge fullmakter som enligt Kristi anordning är avgörande för det särskilda prästadömet (i motsats till det allmänna prästadömet), nämligen att frambära det heliga mässoffret och att som domare i botens sakrament förlåta eller inte förlåta synderna.

Biskop i den anglikanska kyrkan har år 1896 av påven Leo XIII förklarats för ogiltig på grund av fel både i formen och avsikten. I bullan Apostolicae Curae deklarerar bl.a. angående

a) defekt forma:

"Om en gång en rit introduceras som förnekar eller förvanskar prästvigningens sakrament och förkastar all form av vigning och offer, då är också formeln "Mottag den Helige Ande" (dvs. anden som inblåses i själen genom Sakramentets nåd) fråntagen sin kraft: inte heller har orden "för ämbetet och uppgiften som präst" eller "biskop" etc. någon giltighet, då de är reducerade till blott namn, lösryckta ur den verklighet Kristus instiftade."

b) defekt intentio:

"Om riten ändras med den uppenbara avsikten att introducera en ny rit som inte accepteras av Kyrkan, och som förkastar vad Kyrkan utför vilket genom Kristi instiftelse tillhör Sakramentets väsen, då är det uppenbart att det inte bara rör sig om ett fall där den för Sakramentet nödvändiga intentionen saknas, utan sannerligen ett fall där en intention föreligger, som står i motsats till och är oförenlig med Sakramentet."

(Leo XIII skiljer mellan 'intellektuell heresi', då man avser att följa Kristi vilja, men av okunnighet inte följer Kristus genom Kyrkans sakrament, och 'viljemässig heresi' då man genom en positiv akt eller viljerörelse går mot det som är essentiellt för Kristi Sakrament. Det senare är en heresi som gör ämbetet ogiltigt.)

Kyrkan erkänner vigningar som meddelas inom vissa andra icke-katolska samfund av en rättmätigt vigd biskop, enligt den traditionella ordningen och i rätt avsikt. Biskoparna i dessa samfund har således apostolisk succession, dvs. deras vigning härleds i oavbruten följd från apostlarna, men i sin ämbetsutövning är de utan den jurisdiktion som ligger i den kyrkliga enheten med Kristi vikarie i Rom (Matt. 16:18).

Lärosatser om prästvigningen:

1. Om någon säger, att i det Nya Förbundet icke finns ett synligt och yttre prästadöme, eller någon fullmakt att konsekkrera och offra Herrens sanna lekamen och blod, och att förlåta ellr vägra förlåta synder, utan blott och bart ämbetet och tjänsten att förkunna evangeliet; han vare utesluten.
2. Om någon säger, att prästadömet eller själva den heliga prästvigningen icke verkligen och i ordets rätta bemärkelse är ett av Kristus Herren instiftat sakrament utan något mänskligt påfund, uttänkt av i kyrkliga frågor okunniga män, - eller endast ett slags rituell handling, varigenom Guds ords förkunnare och sakramentens förvaltare utväljas, han vare utesluten.
3. Om någon säger, att den Helige Ande icke gives genom den heliga vigningen och att biskoparna därför förgäves säga: "Mottag den Helige Ande"; eller att genom vigningen icke (det sakramentala) kännemärket inpräglas eller att den som en gång varit präst åter kan bliva lekman, han vare utesluten.
4. Om någon säger, att den i den katolska Kyrkan av biskopar, präster och tjänare bestående hierarkien icke är anordnad genom gudomlig instiftelse, han vare utesluten.
5. Om någon säger, att Kristus genom orden "Gören detta till min åminnelse" icke gjort sina apostlar till präster, eller att han icke anordnat, att apostlarna och de andra prästerna skulle offra hans lekamen och blod, han vare utesluten.
6. Om någon säger, att i den katolska Kyrkan utom prästadömet icke finns andra vigningar, högre och lägre, på vilka man liksom på olika trappsteg nalkas prästadömet, han vare utesluten.

(Kyrkomötet i Trient, Dz 961-964, 966, 949.)